

DOI 10.36074/logos-19.12.2025.033

ПЕРЕКЛАД ЯК ОНТОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Руденко Тетяна¹

---

1. докторантка філософських наук,
Факультет емпіричних наук про людину та економіку
Саарський університет, НІМЕЧЧИНА

Анотація. У статті розглянуто переклад як онтологічний процес, у якому смисл не просто переноситься, а переосмислюється й відроджується в новому мовному та культурному середовищі. Спираючись на філософські підходи (Г.-Г. Гадамер, Ж. Дерріда) та прикладну теорію перекладацьких трансформацій О. О. Селіванової, автор пропонує інтерпретувати трансформації не лише як засіб досягнення комунікативної еквівалентності, а й як філософський акт смислотворення. Як ілюстративний матеріал проаналізовано фрагменти художнього перекладу повісті А. Конан Дойла «Собака Баскервілів».

Вступ

Сучасне перекладознавство дедалі частіше виходить за межі суто лінгвістичного розгляду перекладу, залучаючи до кола своїх інтересів когнітивні, культурологічні та філософські аспекти. Переклад перестає бути простим передаванням змісту з однієї мови на іншу — він перетворюється на процес осмислення, інтерпретації та перетворення смислу в новій мовній і культурній системі.

Особливої значущості за такого підходу набуває питання перекладацьких трансформацій, які в теорії О. Селіванової розглядаються як необхідні модифікації форми та/або змісту з метою збереження комунікативного ефекту [Selivanova, 2008, p. 412]. Водночас філософські концепції перекладу ставлять під сумнів можливість передавання «того самого» смислу, наголошуючи на інтерпретативній природі будь-якого акту розуміння [Gadamer, 1988; Derrida, 2000]. Подібну ідею висловлює й У. Еко, зауважуючи, що переклад означає «майже сказати те саме» [Eco, 2003, p. 12].

Мета статті полягає в переосмисленні природи перекладацьких трансформацій у філософській перспективі та їх інтерпретації як актів смислотворення в процесі перекладу.

SEZIONE 17.

FILOSOFIA E SCIENZE POLITICHE

1. Філософські засади перекладу як онтологічного процесу

У філософії мови переклад розглядається не як репрезентація, а як трансформація та відродження смислу. За Гадамером, розуміння завжди має інтерпретативний характер і здійснюється в межах історично зумовленого горизонту суб'єкта [Gadamer, 1988, p. 376]. Ж. Дерріда, своєю чергою, підкреслює принципову нестабільність значення, яке ніколи не присутнє в «чистому вигляді», а завжди є відкладеним і розщепленим [Derrida, 2000, p. 89].

М. Гайдеггер пов'язує мову з буттям, стверджуючи, що «мова — дім буття» [Heidegger, 1993, p. 222]. У цьому контексті переклад може бути осмислений як переміщення смислу в інше мовне «помешкання», тобто в іншу систему символічного існування.

Отже, переклад не є дзеркальним відображенням оригіналу, а постає як творчий акт, у межах якого формується інший, але функціонально й концептуально співмірний текст. Водночас, говорячи про онтологічний аспект перекладу, доцільно уникати буквального тлумачення цього поняття. Йдеться не про зміну буття смислу як такого, а про його повторне входження в нову культурно-мовну реальність, у якій він набуває іншої форми існування.

2. Теорія перекладацьких трансформацій О. Селіванової

О. Селіванова пропонує лінгвістично обґрунтовану класифікацію перекладацьких трансформацій, виокремлюючи формальні та формально-змістові різновиди. До формальних трансформацій належать зміни порядку слів, граматичні зсуви та перебудова синтаксичних конструкцій, тоді як формально-змістові охоплюють лексико-семантичні заміни, синонімію, компресію та експансію [Selivanova, 2008, pp. 408–409].

Дослідниця розглядає трансформації як інструменти, що забезпечують прагматичну адаптацію тексту, збереження його комунікативної функції та смислової релевантності в новому мовному й культурному контексті [Selivanova, 2008, p. 410]. Аналогічний функціональний підхід до трансформацій представлений і в працях В. Комісарова, який наголошує на необхідності врахування типу тексту та адресата перекладу [Komissarov, 1990, p. 112].

3. Поєднання філософського й лінгвістичного: трансформація як акт смислотворення

У світлі філософії мови перекладацькі трансформації перестають бути лише засобами досягнення еквівалентності. Вони постають як точки породження нового смислу. Перекладач ухвалює рішення не тільки на основі мовних норм, а й спираючись на власну інтерпретацію вихідного тексту та інтенцію щодо читача [Medvedeva, 2018, p. 45].

Бартівська концепція тексту¹ як відкритого простору інтерпретацій є продуктивною і для теорії перекладу. Кожен новий акт перекладу створює унікальну версію смислу, оскільки текст не має єдиного остаточного значення, а смисл формується в процесі його прочитання та переосмислення [Barthes, 1978, p. 19].

4. Приклади з художнього перекладу (А. Конан Дойл)

Оригінал:

The world is full of obvious things which nobody by any chance ever observes [Conan Doyle, 1902/2001, p. 23].

Переклад:

«Світ сповнений очевидних речей, які ніхто чомусь ніколи не помічає».

У цьому випадку спостерігаємо спрощення прямої граматичної структури оригіналу. Афористичність висловлювання збережено завдяки синтаксичній і лексичній перебудові. Така трансформація є водночас формальною й змістовою та демонструє філософське «переформатування» спостереження, унаслідок якого смисл не просто передається, а переосмислюється в новій мовній системі [Retsker, 1974, p. 138].

Оригінал:

He spoke with a touch of Scotch accent [Conan Doyle, 1902/2001, p. 23].

Переклад:

«У його мовленні відчувався легкий шотландський говір».

Лексема *accent* перекладена як *говір*, що додає культурного забарвлення та наближає образ персонажа до україномовного читача. Такий вибір має інтерпретативний характер і поєднує лексико-семантичну та культурну трансформації [Retsker, 1974, p. 142].

Висновки

Переклад як трансформація смислу може бути осмислений у трьох вимірах: як семантичний акт, як когнітивно-інтерпретаційний процес і як онтологічне відтворення. Водночас доцільно розмежовувати смислогенез і онтогенез: перший пов'язаний із породженням нового значення, тоді як другий стосується формування нової сутності в бутті.

У цьому дослідженні онтологічність перекладу розуміється не як буквальне переродження смислу, а як його включення в нову онтосферу мови й культури. Теорія перекладацьких трансформацій О. Селіванової, зорієнтована на прагматичну адекватність і комунікативну релевантність,

¹ Див.: Барт Р. *Смерть автора* // Вибрані праці. Семиотика. Поетика. — М. : Прогрес, 1989. — С. 384–391. У цій статті Барт стверджує, що автор не є остаточним джерелом смислу тексту, а сам текст існує як багатозначна структура, у якій смисл створюється читачем і, у нашому випадку, перекладачем.

SEZIONE 17.

FILOSOFIA E SCIENZE POLITICHE

набуває додаткового філософського виміру, якщо розглядати трансформації як форми інтерпретаційного становлення. Перекладач у такому разі постає не як нейтральний посередник, а як суб'єкт смислового вибору, що здійснює перехід смислу через межі мов і культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Barthes, R. (1978). *Leçon inaugurale*. Paris: Seuil.
- [2] Conan Doyle, A. (2001). *The hound of the Baskervilles*. London: Penguin Classics. (Original work published 1902).
- [3] Derrida, J. (2000). *De la grammatologie* [Про граматику]. Москва: Akademicheskij projekt.
- [4] Eco, U. (2003). *Dire quasi la stessa cosa: Esperienze di traduzione*. Milano: Bompiani.
- [5] Gadamer, H.-G. (1988). *Wahrheit und Methode* [Істина і метод]. Москва: Прогрес.
- [6] Heidegger, M. (1993). *Zeit und Sein* [Час і буття]. Москва: Республіка.
- [7] Комісаров, В. М. (1990). *Загальна теорія перекладу*. Москва: Учоба.
- [8] Медведєва, В. І. (2018). Переклад як філософська проблема. *Філософія і культура*, (6), 42–49.
- [9] Рецкер, Я. І. (1974). *Теорія перекладу і перекладацька практика*. Москва: Міжнародні відносини.
- [10] Селіванова, О. А. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми*. Полтава: Навколишнє середовище-К.